

Föreningsnytt

Kallelse till SVIF:s höstmöte 2003

Härmed kallas Du till traditionellt höstmöte torsdagen den 13 november kl. 18.00 på Idrottshögskolan i Stockholm. Kvällens föreläsning behandlar idrottsplatsen som kulturmiljö. Doktoranden vid historiska institutionen, radiomedarbetaren med mera, Nils-Olof Zethrin, talar under rubriken: "På edra platser! Idrottens platser som kulturmiljö."

Zethrin har i samarbete med bland annat Riksantikvarieämbetet arbetat med det så kallade skyltprojektet, vilket sjsattes med anledning av RF:s 100-årsjubileum. Projektet gick främst ut på att dokumentera 100 särskilt intressanta idrottsplatser i Sverige. Inom en snar framtid utkommer en publikation kring projektet.

Kvällen avslutas som sina föregångare med eftersits, i likhet med tidigare kraftigt subventionerad av föreningen.

Den som avser att närvara måste meddela detta till undertecknad senast måndagen 10 november via e-post: leif.yttergren@ihs.se eller tel: 08-4022290 (även telefonsvarare).

Väl mött!
Leif Yttergren
Sekreterare

Historiska frågan

Nyblivne redaktören för SVIF-nytt (tillsammans med Amanda Creutzer), Pär Ånell, är också redaktör för Riksidrottsförbundets tidning, Svensk Idrott.

I den rollen fick han en fråga/fundering från Per Kunkell, en av Riksidrottsförbundets 100-årsambassadörer.

Med Kunkells tillåtelse publicerar vi delar av Pers fundering även i SVIF-nytt och hoppas på att någon läsare har svaret.

Vem var "Boll-Kalle"?

Per Kunkell, Västmanlands Idrottsförbund

"Jag har under en tid försökt få fram hur ordet "bollkalle" uppkom. Varför heter det inte bollnicke, bollpelle och så vidare? I Västmanland, rättare sagt Köping, finns en teori om hur ordet uppkom. Jag vet dock inte om den teorin har någon förankring i verkligheten.

Har sökt svar bland annat hos idrottsprofessor Jan Lindroth och fotbollsgurun Torbjörn Andersson, men utan framgång.

Nu är det ju som så att många uttryck i svenskan har koppling till personnamn, typ slarvmaja (eller slarvpelle), flitiga lisa, mota olle i grind med flera. Kan Bollkalle ha någon koppling till engelskan kanske, typ något liknande "ball call"?

Hursomhelst, teorin jag hört, men ännu tvivlar något till, härstammar ifrån omkring år 1900. I Köping, där fotbollsspelet tidigt introducerades genom utländska ingenjörer vid stans mekaniska verkstad, hade stans IFK matcher inför välfyllda och nyfikna publikled.

En grabb som var född 1888, Karl "Kalle" Gustavsson, agerade bollhämtare bakom ena målet. Med finesse och energi hämtade han tillbaka bollarna, och blev så småningom en liten publikfavorit. "Bollkalle" började publiken kalla honom. Därav uppkom namnet, om man får tro vissa köpingsbor.

Den lille Kalle växte upp och gjorde några år senare det första, historiska landslagsmålet i fotboll. Han representerade Sverige i fyra olympiska spel (1908–1924) och blev allmänt känd som Kalle-Köping.

Idrottshistoria i Sverige

Idrottshistoria är kultur

Visst är idrottshistoria kultur. Vid Kulturhusens dag 7 september avtäcktes 100 skyltar på lika många platser. Att de idrottshistoriska platserna blev just 100 beror på att det är Riksidrottsförbundet som i samband med sitt 100-årsjubileum valt ut platserna.

Kulturhusens dag firades av Riksantikvarieämbetet i samarbete med RF och

rönte stor uppmärksamhet i lokal media runt om i landet.

På några ställen tjuvstartades det. Som på RF:s anläggning Bosön där Kung Carl Gustaf och Drottning Silvia signerade och avtäckte skylten.

Riksantikvarie Inger Liliequist fanns tillsammans med RF:s ordförande, Gunnar Larsson, på plats i Norrköping där den officiella invigningen hölls. Förutom vid Idrottsparken – där IFK Norrköpings framgångar för tillfället just är historia – sattes skyltar upp vid det som en gång var Dagbergsbanan i speedway samt olympiaeken i Folkparken. Eken fick brottaren Ivar Johansson efter sitt guld vid Berlin-OS för att påminna om det tusenåriga riket. Ett rike som är historia medan eken fortfarande lever i bästa välmåga.

Bland andra idrottshistoriska platser märks bland andra Vasaloppsmålet i Mora, kägelhallen på Fredriksdals friluftsmuseum i Helsingborg och Tennishallen i Karlshamn för att bara nämna några.

Åsikter om vilka platser som utsetts finns förstås. Men det är inte så att RF nominerat platser.

De 100 idrottshistoriska platserna utsågs genom att förbund, föreningar och privatpersoner nominerade platser med idrottshistorisk status. Alla platser har fått ett nummer på sin skylt, men det är ingen rangordning platserna emellan.

Arkivens dag

8 november arrangeras Arkivens dag av Riksarkivet

Målet med dagen är att väcka intresse för arkivens verksamhet. Genom att arrangera öppet hus vill arkiven uppmärksamma möjligheten att göra spännande resor till förfluten tid, men också lyfta fram arbetet med att säkerställa den information som skapas idag. På så sätt hoppas arkiven att kunskapen om att arkiven är samhällets minne, både för en förfluten tid och för en framtid, skall öka.

Det är gratis att besöka och forska i de svenska arkiven, alla har tillgång till dem, oavsett medborgarskap. I stort sett allt är också öppet för forskning. Det är en viktig medborgerlig rättighet som arkiven vill betona under Arkivens dag.

I arkiven finns handlingar som vittnar om vår historia, statliga beslut likväl som människors minnen och tankar. Historien finns lagrad på pergament, papper och datafiler. Arkiv runt om i landet inbjuder dig till öppet hus – titta in bakom kulisserna, låt dig imponeras och fascineras av spännande dokument. Ta del av lärorika utställningar och intressanta föredrag.

På Riksarkivets hemsida www.ra.se kan du läsa mer.

Karin Borgkvist Ljung, 1:e arkivarie på Byrån för forskarservice

Lördagen den 8 november kl 10-15 har Stockholms stadsarkiv öppet hus för allmänheten. Årets Arkivens Dag-tema är "Idrott, kropp och hälsa". Förutom möjlighet till rundvandring i lokalerna arrangeras även utställningar och föredrag. För detaljerad information, se Stadsarkivets hemsida: www.ssa.stockholm.se.

Adress: Kungsklippan 6, T-bana Rådhuset.

Nättipset: www.svif.net

Lägg www.svif.net på minnet. Det är nämligen SVIF:s plats på Internet sedan den 1 september. Styrelsens förhoppning är att webbplatsen kan synliggöra SVIF för en bredare krets ute i landet och därmed locka nya medlemmar. Strukturen är enkel: det ska vara lätt att orientera sig. Sidorna är illustrerade med foton och bilder med idrottshistoriska motiv.

Att publicera sig på Internet är en ny väg för SVIF att öka intresset för idrotts-historia och föra ut idrottshistorisk forskning samt bredda kommunikationen mellan omvärlden och SVIF. Webbplatsen vänder sig i första hand till befintliga och nya medlemmar, men även en idrottshistorieintresserad allmänhet ska ha intresse av att besöka sidorna.

Under rubriken "Medlemskap" ligger information om vad man får som medlem och hur man går till väga för att bli medlem. Självklart har de som redan är medlemmar också nytta av att besöka hemsidan. Till exempel publiceras under "Möten" kallelser, protokoll och eventuellt övriga handlingar som rör mötesverksamheten. Värt att nämna här är också sidan "Länkar", där besökaren kan hitta ett urval länkar till svenska och internationella idrottslänkar. Här finns allt från Olympiska museet i Lausanne och Jyväskylä Virtual Library till Degerfors fotbollsmuseum och länkar till olika länksamlingar i ämnet idrott.

För den som snabbt och enkelt vill läsa olika smakprov på idrottshistoriska uppsatser finns detta dels under "Årsskriften" och dels under "SVIF-Nytt", där nyhetsbrevet ska kunna hämtas hem på den egna datorn som pdf-fil. Under "SVIF-Priset" finns en förteckning och motiveringar över alla de sju pristagarna som hittills fått priset. Och sist men inte minst: under "Kontakt" finns alla kontaktuppgifter till styrelsen med adresser, telefonnummer och e-postadresser. Kontakta gärna styrelsen om du har synpunkter, frågor eller kommentarer som rör www.svif.net.

Fias Bokstavsbyrå har producerat SVIFs webbplats och producerar hemsidor för föreningar, privatpersoner och organisationer. E-post: info@fiasbokstavsbyra.se. Mer information finns på: www.fiasbokstavsbyra.se.

Boxaren som blev motionsguru

Jan Malmstedt

Han var en kortväxt men ettrig professionell welterviktare, bäst i närkamp. Han drog sig tillbaka obesegrad som svensk mästare – och blev massmediavänlig, affärs-sinnad förnyare av motionsgymnastiken, faktiskt något av en föregångare till både gymmen och Friskis & Svettis.

Det handlar om Alex Weimark, ett ganska okänt namn i den svenska boxnings-historien från 1910-talet och ett par decennier framåt. Boxningshistoriskt intressant därför att han efter en nästan årslång amerikavistelse antagligen var den som betydde mest i Sverige för att ersätta den klassiska, engelska gentlemannaboxningen med en tuffare, amerikansk fighterstil.

Och fighter förblev Alex Weimark livet ut.

Alex Weimark på sitt motionsinstitut

Alex Weimark, som från början hette Alexius Andersson, var en grabb från Stockholm, född 1895. Han berättade på gamla dar att han började boxas redan i elvaårsåldern. När bröderna Stellan och Roland Lindhé 1909 öppnade ett boxningsinstitut på Norrlandsgatan blev Alex en av de flitigaste eleverna. Efter bara några år blev han biträdande tränare och övertog senare rörelsen.

År 1914 började tidningarna skriva om Alex Weimark som professionell lättviktsmästare och segrare i uttagningar till skandinaviska mästerskap. Oscar Söderlund, journalisten i Stockholms-Tidningen som under signaturen Glokar Well gjorde mycket för att propagera för boxningen som sport, fick ögonen på Alex redan i november 1914. Glokar Well gillade den ambitiösa Alex, men hade inte mycket till övers för det han kallade ”slagsmålsartade tillställningar” – något som förmodligen var en ganska riktig beteckning på det mesta av den boxning som visades i Stockholm under seklets första decennier.



En äkta boxnings saga

Alex Weimark blev känd för allmänheten när han tillsammans med Viking Cronholm genomförde en av de första offentliga uppvisningarna i boxning och jujutsu. Dessa två självförsvarskonster levde i det tidiga 1900-talet gärna tillsammans: Cronholm var den förste svensk som kunde kallas kompetent boxningsinstruktör, men fortsatte sedan framför allt som jujutsuinstruktör. Weimark gjorde med tiden tvärtom, han boxades men lärde vid sidan av boxningen ut den japanska självförsvarskonsten.

Weimark har nämnt att han 1918 lärde sig jujutsu av ”en japan i London” och en uppgift för fortsatt forskning är att klarlägga om Weimark syftar på någon av japanerna Gunji Koizumi eller Yukio Tani. Dessa var skolade i en klassisk judo som låg betydligt närmare det vi i dag kallar jujutsu och undervisade i London, s något av ett centrum för japansk kampkonst på den tiden.

Men åter till uppvisningen, en tidig motsvarighet till dagens glassiga, TV-sända kampkonstgalor. Herrar Cronholms och Weimarks gala ägde rum den 7 februari 1914 på Mosebacke. Det stora, offentliga och massmediala genombrottet för Alex Weimark kom dock sex år senare och är en historia värd att berätta.

Hem från USA kom 1920 den svenskame-riksnske proffsboxaren Arthur Ahl,



Svensk mästare i weltervikt efter SM-matchen mot Artur Ahl 20 april 1920.

en milt sagt självsäker person som i massmedia spydigt ifrågasatte Alex Weimarks svenska mästerskapstitel. Alex var inte sen att replikera och påpekade att hans mästerskapstitel från 1914 var ärligt och korrekt förtjänad. Han passade också på att utmana Ahl på en match om det svenska professionella mästerskapet i weltervikt. Redan det var tufft. Alex, 167 cm lång och 64,5 kilo tung, utmanade en betydligt tyngre boxare med amerikanska erfarenheter.

Den 24 april 1920 gick matchen mellan Ahl och Weimark. Inledningen blev skakande. Referaten talar om en första rond som fullständigt diktades av den USA-tränade hårdingen Ahl. Vällivliga referenter kallade det för defensivboxning, men allt tyder på att Weimark var illa ute i alla avseenden, inte minst efter att ha träffats av ett par "rabbit-punch", nackslag som på den tiden var godkända i professionell boxning. Ahl blev utvisslad av publiken efter dessa slag och avstod från dem under den fortsatta matchen. I andra rondan gick Weimark i golvet "för en underlivsstöt som formligen lyfte den lille mannen", som det heter i ett referat. Därefter lyckades Weimark ta sig in i närkamp, den kortväxte boxarens specialitet. Han lyckades skaka Ahl ordentligt, men denne räddades av gonggongen. I tredje rondan gick Weimark omedelbart till ny attack. Ahl var oförberedd på att Weimark skulle satsa allt han hade och göra det omedelbart. Efter tre nedslagningar fälldes han slutligt och ligganfick liggande acceptera att sekunderna kastade in handduken.

Den populära Weimark blev om möjligt än mer populär. "Vackert defensivarbete" hette det i tidningarna liksom "seger tack vare närkamp," en tredjerond i "fruktansvärd fart" och "glänsande kamp från underläge". Ja, det blev en äkta boxningssaga, energiknipet från stan som klådde skrytmånsen från "over there"!

En läxa

Av allt att döma hade Alex Weimark också lärt sig en läxa: skulle det bli något av honom som boxare, måste han lära sig mer och göra det i USA. Men man kan också tänka sig att segern fått honom att övervärdera sina möjligheter som proffsboxare. Vad Alex än tänkte, så insåg han att det var dags att ge sig över till USA.

Sommaren 1920 gav sig den svenske grabben, med några års folkskola i botten och minimala språkkunskaper, över till det stora landet för att prova lyckan som professionell boxare. Som tur var togs han om hand av den gamle svenske proffsbrottaren Hjalmar Lundin, efter sin brottningskarriär välbeställd biljardhallsägare

”Sveriges första kvinnliga boxare” – Astrid Pettersson på fotograferad 3 oktober 1923 med Alex Weimark som instruktör och okänd sparringpartner.



i New York. Amerika-breven till pressens idrottssidor vittnar om en boxningsvärld lika omskakande som lärorik för Alex. Han skildrade

träningen som ”oerhört intensiv, otänkbar för en svensk”. Men sin vana trogen satsade han allt och fick faktiskt redan i november 1920 gå upp i en match mot en boxare vid namn Jimmy Paul. Alex klarade sig med oavgjort och redan den 27 december fick han på nytt möta en amerikan, Jimmy Kirk, och vann på knockout. Dessemellan hade han förlorat en match på poäng.

Det är naturligtvis omöjligt att värdera Alex Weimarks boxningskarriär via tidningsklipp 80 år efteråt. Man får räkna med att svenska tidningar överskattade honom som boxare och att faktauppgifterna, som ofta kom från Weimark själv, förskönades av både honom själv och av välvilligt inställda journalister. Av tidningsuppgifterna att döma gick det dock ganska bra för Alex som professionell boxare i New York. Han fick börja träna i en enklare boxningsklubb, Harlem Community Club. Alex berättade själv att han ”slog ut samtliga” av klubbens boxare och därför fick inträde i det han kallade New Yorks förnämsta boxningsklubb, Stillmans Athletic Club. Där började träningen med en språngmarsch på fem engelska mil varje morgon. Efter några timmars vila ägnades resten av dagen åt hård träning och sparring. ”När jag reste härifrån tyckte jag att jag var i ganska god kondition. Men snart fann jag att mina begrepp om vad verklig kondition vill säga vore betydligt dunkla”, sade han i en intervju i Idrottsbladet den 22 januari 1921, när han återvänt hem.

Alex Weimark stannade i USA sammanlagt åtta månader, längre än vad han ursprungligen tänkt. Under den tiden gick han 12 matcher, segrade i 10, förlorade en och fick oavgjort i en. Han noterade i efterhand också att han alltid vann när Hjalmar Lundin fanns vid hans sida.

Största boxningsinstitutet

Alex Weimarks energi låg inte bara i boxningens närkamp. Väl hemma i Stockholm blommade hans energi ut även på andra områden. Året efter USA-vistelsen var det dags för honom att flytta sitt institut till Regeringsgatan 28. Nu kallades det i tidningarna för ”Skandinaviens största boxningsinstitut” med hela 125 kvadratmeter – förmodligen gigantiskt med den tidens mått. Det var inte bara box-

ning som bjöds. För 1:50 i timmen kunde man motionera i form av brottning, gymnastik, fäktning med mera och dessutom avnjuta ”kvartslampa” eller ”ljusbad-skåp” (den tidens solarium!).

Tidningarna skrev om Weimark som mannen bakom en ”instruktiv boxnings-film i tre akter, visande boxningens utveckling från Adams tid till närvarande stund”. Han gav ut böcker om boxning, jujutsu (som han hade studerat under en vistelse i England 1918) och fysisk träning. Institutets reklambroschyrer blev alltmer påkostade och så moderna att de inte bara innehöll prislistor utan också goda råd om motion och hälsa.

År 1922 lyste solen över Alex Weimark. Tidningarna skrev flitigt om hans institut, han var engagerad på alla möjliga håll. Nu kändes det rätt att ge sig in i de riktigt stora sammanhangen. I juli 1922 fick han chansen att möta en boxare i Berlin, Marius Maerten. Resultatet blev inte så lyckat. Den kortväxte Weimark hade det svårt mot den betydligt längre Maerten, slog ett för lågt slag och blev omedelbart diskad. Ännu värre gick det i nästa match, bara drygt 14 dagar senare mot en boxare vid namn Antonowitsch. Båda (!) diskades för oren boxning.

Med dessa matcher var Alex Weimarks karriär som professionell boxare över. Men han hade fått pröva på riktig proffsboxning och i all framtid var det den amerikanska fightingen, inte den engelska gentlemannaboxningen, som var hans smak. ”Stilboxning är nog bra, men med bara stil kommer man ingen vart”, sade Alex Weimark.

Punschmagen bort hos Weimarks

Nu blev det motionsinstitutet och alla upptänkliga aktiviteter som fick Weimarks engagemang. Det hade gått upp för Stockholms finare herrar – officerare, bankdirektörer och företagsledare – att det var nyttigt med motion. Det började bli ute med punschmage och inne med bantning. Vad var naturligare än att gå till Regeringsgatan 28 och cykla motionscykel, ro i roddapparat, kanske skuggboxa och runda av med tempererad dusch?

Kanske är det på detta område om Alex Weimark är allra mest intressant. ”Gymnastik” var vid denna tid fortfarande i stort sett synonymt med Linggymnastik, den speciellt svenska gymnastiken med militär anstrykning, utövad strikt, i stora grupper – armar uppåt sträck! knäna böj!, valvstupstående och hopp över plintar, gärna på rad och i välpressade vita långbyxor och vitt linne.

Alex Weimark började redan på 1920-talet komma med nya idéer kring motion och träning. Det skulle vara lätt, individualiserat, plastiskt och nöjsamt. Han startade under 1930-talet motion för överviktiga herrar. ”De Feta Herrarnas Klubb” sammanträdde och svettades på motionscyklar, med sit-ups och gymnastik hos Weimarks med konstnären Isaac Grünwald som ordförande och den kände komikern Eric Gustavsson som sekreterare. Boxningen användes som motion – och en motion som passade även kvinnor. Svensk damboxning har mer eller mindre sitt ursprung hos Alex Weimark – i varje fall finns ”Sveriges första kvinnliga boxare Astrid Pettersson” förevigad den 23 oktober 1923 i ringen med Alex Weimark som instruktör. På Lagnö i Stockholms skärgård startades den weimarkska



Prins Sigvard Bernadotte
tränar boxning hos Weimark.

gymnastikskolan. Och var det så att någon kändis provade på motion hos Weimarks gick det bums telefon till tidningarna, som välvilligt visade bilder på balettprimadonnan och författarinnan som boxades, skådespelaren som cyk-

lade motionscykel, operaartisterna som tränade spänst, komikern som gjorde situps och – bingo! – prinsen Sigvard som provade boxning. Men Weimark jobbade inte bara för motionen och sitt levebröd. Han hjälpte idrottsstjärnor utanför boxningens värld med fysisk träning och styrketräning. Svenska mästarinna i konst-åkning Vivi-Anne Hultén tränade på 1920-talet dagligen hos Weimark.

Harry Persson hos Weimarks

Alex Weimark hade en god försörjning tryggad genom sitt institut, som till och med fick filial i Göteborg och flyttade till elegantare lokaler i Centralpalatset vid Normalmstorg. Hans energi räckte till för att backa upp boxningen som sport. Inte en utländsk boxare kunde besöka Stockholm utan att hälsa på hos "Weijis". Överallt där det boxades, med amatörer eller professionella, hade Alex Weimark ett finger med i spelet, som tränare, domare eller någon gång som sekond (åt sin favorit Harry Persson – "den ende store boxaren i Sverige", som Weimark kallade honom). Också amatörboxare i boxningsklubben Balder som Bertil Molander, Emil Johansson och John Andersson (professionell Europa-



Alex Weimark med ett par av sina skyddslingar. Fr.v. Bertil Molander, Alex Weimark, Emil Johansson. Bilden från juli 1928.



Spritt nytt i Sverige – rodd-apparat! Naturligtvis skulle Alex Weimark demonstrera denna innovation och bilden spreds i mängder av tidningar.

mästare) drevs fram av Alex Weimark. I Djurgårdens boxningsklubb fick han som tränare fram lätte tungvikta-

ren David Lindén, welter-viktaren Kjällander, lättviktaren Gurra Bergman, fjäderviktaren Oscar Andrén med flera.

Successivt blev Weimark allt mer skeptisk till den gamla Linggymnastiken och utvecklade vad han och massmedia kallade "Weimarksgymnastiken". Det var adjö till den strängt disciplinerade och systematiska Linggymnastiken. I stället skulle det vara nöjsamt och individuellt att gymnastisera. Alex Weimark gick så långt i sitt arbete att han 40 år gammal skrev in sig på Gymnastiska centralinstitutet (nuvarande Idrottshögskolan) och den 21 juni 1938, 43 år gammal, examinerades som gymnastikdirektör och strax dessförinnan som simlärare.

Nu närmade sig en tid då svenska folket inte längre hade tid att tänka på motion för nöjes skull. Kriget satte sina tydliga spår i verksamheten och livsmedelsransoneringen fungerade som gratis bantningskur. När det återigen började ljusna, några år efter kriget, drabbades Alex Weimark av svår sjukdom och genomgick flera större operationer. Visserligen återhämtade han sig, men hans energi var inte den samma och kanske låg inte heller Weimarks motionsinstitut riktigt i tiden. Den 1 december 1948 slog institutet igen och Alex Weimark blev i stället gymnastiklärare. Han avled fyra år senare.

För något år sedan uppmärksammades Alex Weimark och hans institut. Den stora utställningen om gymmens historia "Frisk, stark och vacker" på Tekniska muséet i Stockholm berättade i en av sina montrar om Alex Weimark och hans arbete.

Källor

Tidningsklipp i Alex Weimarks pressklippssamling, hos Britt-Mari Kranz (dotter till W), Göteborg. Klippssamlingen omfattar framför allt stockholmspress men även göteborgspress, idrotts- och vecko-press. Se även Malmstedt, Jan: Ju-jutsuns väg från självförsvar till idrott, kapitlet "De okända mästarna".

Jujutsustudier i Japan: Aftonbladet 17/11 1943. Ju-jutsu även i SF-journalen 11/1 1943 "En lektion i jiu-jitsu hos Alex Weimark".

Matchen mot Ahl: Flera stockholmstidningar 24/4 1920, bl.a. Mr Jones i Stockholms-Tidningen.

Brev från Amerika: T.ex. Djurgårdaren 15/12 1920.

W. hos Hjalmar Lundin: Swing år 1922–23.

Match mot Arnonowitsch m.m.: Idrottsbladet 25/8 1922 samt tidigare artiklar (vissa anonyma, troligen av W.).

Motionspropaganda och motionsförnyelse: T.ex. Dagens Nyheter 18/10 1925, Charme 30/1 1929 m.fl., Bonniers veckotidning 24/10 1928, Vecko-Journalen 18/9 1927, Femina 15/2947.

Idrottshistoriska anekdoter

”Striden kräver goda nerver”

Nils-Olof Zethrin

Ibland hävdas det att idrottens själ håller på att gå förlorad. Idrotten är inte vad den har varit med rent spel, moraliskt uppträdande och fina kamper. Ibland hävdas det att det inte går att känna igen idrotten längre. Men vad är idrott egentligen? Hur skall vi förstå idrott och hur såg man på idrott förr? Kanske är det bra att allt inte har blivit som det varit?

Som alltid ger idrottshistorikernas egen *Gröngölingsbok* upphov till funderingar. Ni vet vad jag menar. För 60 år sedan fullbordades *Nordisk Familjeboks Sportlexikon*. Detta underbara uppslagsverk om sju band med välskrivna artiklar ger oss inte bara fakta. Mängden av artiklar skapar ett fält där dåtidens idrott kan placeras in. Det är intressant att finna artiklar om företeelser som under mellankrigstiden med självklarhet placerades in på idrottens område. Företeelser som idag inte skulle hamna i ett idrottslexikon.

I en artikel över tre sidor skrev den franska greven från Versailles, Pierre d'Huges, tillsammans med major Nils E. Hellsten en instruktiv text under uppslagsordet ”Duell”. Aktiviteten beskrevs som en efter vedertagna regler och med verkliga vapen utkämpad strid. Den sades under 1900-talet antingen utkämpas med blanka vapen eller vanligare med pistol. Striden skulle pågå till att motståndaren antingen inte kunde strida vidare på ett jämbördigt sätt eller till att denne var satt ur stridsdugligt skick.

De olika varianterna kallades ”mild” respektive ”svår” form av duell. Vad det gällde pistolduellen skrev man att före första världskriget föreskrevs redignot och hög hatt som klädsel. Senare hade denna strikta dresscode lättats upp till ett krav om mörka kläder. Som en illustration till artikelns torra framställningssätt om denna idrottsföreteelse kan ett citat visas.

”Vid skott på tid kommenderar ledaren ”eld” och därefter ha de stridande en överenskommen tid, vanligen 1 min., på sig för skjutningen. När skottet är avlossat skall vapnet i avvaktan på motståndarens skott hållas som på ovanstående bild, utan att kroppsställningen i övrigt får rubbas.”

Onekligen går det att skriva under på styckets rubrik: ”Striden kräver goda nerver.” Trots artikelns i övrigt faktamässiga framställningssätt kan inte den franska grevliga artikelförfattaren undslippa sig att beskriva det egna hemlandet som ”*duellens förlovade land*”. Frågan för oss nutida läsare kvarstår. Är det i detta idrottsligt förlovade land som vi vill befinna oss i? Kanske är det bra att en del av idrottens själ har gått förlorad och att saker och ting rör på sig?

Ny litteratur

Ett amatörräfstens offer?

Karin Wikberg

Kaj Annebrant: *Ett års avstängning blev livstidsstraff*. Utgiven av Hans Liljekvist; Sandvikens Tryckeri 2002, 203 s. Ill. ISBN 91-631-291-0.

"Jag tycker att jag blivit utsatt för det största svek en svensk idrottsman råkat ut för."

Så börjar boken om *Hans Liljekvist* och orden är hans egna ur förordet. Resten av texten är skriven av journalisten *Kaj Annebrant*, som sedan tidigare gjort sig känd som författare av diverse idrottsrelaterade böcker, till exempel *Boken om Jernvallen*, om Sandvikens AIK och Sandvikens IF. Dessa har samtliga varit så kallade jubileumböcker. Denna gång har Annebrant skrivit en bok om löparen Hans Liljekvist, en av många duktiga medeldistanslöpare under andra världskriget.

Liljekvist var som 20-åring Nordens kanske bästa 800-meterslöpare med fem svenska rekord i bagaget. Han var samtida med *Arne Andersson* och *Gunder Hägg* och var en av de löpare som bestraffades i samband med den så kallade "amatörräfstens" (även benämnd proffsräfstens). Andersson, Hägg och *Henry Kälarne* – tre medeldistanslöpare som för evigt skrivit in sig i den svenska tävlingsidrottens historia. På deras meritlistor finns, förutom åtskilliga världsrekord, mästerskapstecken och internationella framgångar, även det faktum att de tre den 17 mars 1946 ådömdes livstids diskvalifikation för brott mot amatörbestämmelserna. Ytterligare sex löpare erhöll tidsbegränsade straff mellan ett och två år. En av de sex var *Hans Liljekvist*, IS Göta, som dömdes till ett års diskvalifikation. Ursprungligen fanns 44 misstänkta idrottsmän på Svenska (fri-) idrottsförbundets lista, ett antal som reducerades till 25 inför det slutliga avgörandet och som resulterade i att "endast" nio löpare bestraffades. "Brottet" för samtliga var att de brutit mot amatörbestämmelserna genom att de mottagit för stora ersättningar för sina tjänster på löparbanorna. Mindre känt är att 207 idrottsledare, från gräsrotsnivå upp till RF:s överstyrelse, var involverade. Ingen av dessa ådömdes livstids avstängning.

Ämnet för den aktuella boken är intressant eftersom Liljekvist var en av dem som drabbades. Visserligen bara ett års avstängning, en mild dom om man tänker på att straffet för brott mot amatörbestämmelserna var livstids avstängning enligt friidrottens regler. Tidsbegränsade straff existerade varken i friidrottsförbundets eller IAAF:s (internationella friidrottsförbundet) amatörregler. Det var RF:s generella amatörbestämmelser som tillförts en nationell tolkning som friidrottsförbundet påpassligt utnyttjade. En liberalisering i form av en nationell protestaktion som kunde genomföras under krigsårens avspärningar: internationella mästerskapstävlingar och OS var ju inställda, likaså de internationella idrottsfederationernas arbete.

Dessa rafflande och tragiska tilldragelser är omskrivna i några artiklar av undertecknad (IHS 1993 och 1994), senast (en översiktlig uppsats) i Riksidrotts-

förbundets (RF) jubileumsbok *"Ett idrottssekel"*. Den samtida indignationen rörde främst de tre livstidsavstängda, särskilt giganterna Andersson och Hägg, vars dueller lockat publik i tusental under krigsåren. Känt är också att Hägg tog ganska lätt på den snöpliga sortin, kanske trött och mätt på alla framgångar? Bittrast var det nog för tävlingsmänniskan Andersson, som när han två år senare begärde sitt amatörskap tillbaka, fick avslag med en enda röst. För den tredje livstidsavstängde, Kälarne, bör straffet ha upplevts som kränkande. Han hade nämligen avslutat sin karriär och de summor som omnämndes i hans fall var drygt 1 000 kronor mindre än vad den aktuella Hans Liljekvist dömdes för och som renderade den sistnämnde ett års frånvaro från löparbanan. Vari låg straffens logik?

Det kan endast konstateras att såväl det svenska friidrottsförbundets som IAAF:s amatörbestämmelser förbjöd sådana ersättningar som de svenska löparna mottagit. Det förbudet var alla medvetna om, såväl aktiva som ledare. Samma gällde för deltagande i olympiska spel, de var uttryckligen ämnade för amatörer. Amatöridealets och amatörbestämmelsernas relevans må de lärde tvista om, men så såg dåtida verklighet ut för idrottens aktiva och ledare. Regler är till för att följas och är reglerna dåliga måste de ändras eller tas bort. Vilket så småningom också skedde. Men den förändringen kom sent, alltför sent för att kunna rehabilitera krigsårens bortdömda idrottsstjärnor.

En av dessa bortdömda var alltså Hans Liljekvist, som enligt egen utsago blev *"utsatt för det största svek en svensk idrottsman råkat ut för"*. Sveket var att han i samband med räfstens dom blivit lovad möjligheten att kvalificera sig till 1948 års olympiska spel. En inte alls omöjlig uppgift eftersom han tillhörde eliten och endast blev avstängd under ett år. Den tiden och därefter kunde självklart användas till hård träning och satsning för att nå det drömda målet. Resultatmässigt var han kvalificerad, men satsningen föll på att Sveriges Olympiska Kommitté inte vågade anmäla honom med risk för att hela den svenska friidrottstruppen skulle få startförbud. Varför? Jo, enligt Internationella Olympiska Kommitténs (IOK) bestämmelser skulle det intygas att deltagarna inte hade brutit mot de internationella amatörbestämmelserna, i det här fallet IAAF:s. Det internationella förbundets begäran, om att få ta del av Liljekvists akt från räfstens dagar, avslogs från svensk sida. Man befارade att IAAF efter genomläsning av "brottsakten" skulle frånta Liljekvist amatörskapet på livstid. En slutsats som inte alls var orimlig med tanke på IAAF:s hårda linje när det gällde amatörskap. Reglerna fanns ju och hotbilden var reell. Sedan spelade det ingen roll att det svenska friidrottsförbundet, både före och efter OS 1948, betraktade Liljekvist som en amatör och till och med skrev intyg om att så var fallet.

Det är hela denna händelse som utgör "sveket" och som mer eller mindre har förbittrat Liljekvists hela liv. Drömmen om en OS-medalj gick i kras. Rent mänskligt kan man förstå tragiken för den enskilde idrottsmannen och man kan bara beklaga att dåtida amatörregler uppmuntrade till både fusk och feighet. Att man från svensk sida agerade i enlighet med regelverket och med omtanke om övriga OS-deltagare utgör ingen tröst. Manöverutrymmet var begränsat och Sverige hade idrottsvärldens ögon på sig tack vare amatörräfsten. Den var ännu inte glömt och förlåten; IOK-ledamoten *Avery Brundage* var väl insatt i händelsen och våren 1946

uppmnade han RF att strama till amatörbestämmelserna ytterligare! Känt är att den då sittande IOK-presidenten, svensken *Sigfrid Edström*, både var god vän med Brundage och accepterade amatöriddrott. Till saken hör att Brundage, ledamot av IOK sedan 1936 och vice president från 1946 (samt president 1952–72), envist förfäktade amatöridealet och stenhårt höll på att OS endast skulle vara öppna för amatörer. Det är inte för inte han erhållit epitetet "*amatörismens apostel*". Men elitiddrott med krav på framgång, segrar och rekord kostar pengar. Konsekvensen blev att elitidrottens aktörer bröt mot amatörbestämmelserna i lönnedom genom att betala ut eller kräva höga ersättningar. Reglerna fanns, likaså de "svarta" pengarna. Alternativet, en ensidig svensk linje med högre ersättningsnivåer, hade utestängt våra aktiva från den internationella tävlingsverksamheten. Detta var den verklighet som dåtida tävlingsiddrott hade att beakta.

I amatörräfstens fotspår tog RF bort de centrala amatörbestämmelserna, ersatte dem med allmänna tävlingsbestämmelser samt överlät ansvaret för sina amatörregler till specialförbunden. Det innebar att Svenska Friidrottsförbundet knöts ännu hårdare till IAAF:s stränga amatörsyn. Följde man inte reglerna riskerade man att inte alls få delta i internationella tävlingar och OS.

Varför så mångordigt om förutsättningarna och bakgrunden till "sveket" mot Hans Liljekvist? Jo, åtskilligt av den historiska kunskapen och analysen saknas i den aktuella boken som nu skall recenseras. Den utgör en partsinlaga, vilket är det vanliga när det gäller idrottsutövares "memoarer". Boken ger heller inget sken av att vara "vetenskaplig" eller på annat vis analyserande i sitt innehåll. Författaren, Kaj Annebrant, är journalist och inte historiker, vilket framgår tydligt av hans metod och text. Den följer den tradition som många svenska (sport)journalister ägnar (och har ägnat) sig åt: att bredda idrottsreportaget och ge ut som en bok. Man tror sig berätta en sann historia, men det har sina risker. Journalisten fokuserar på huvudpersonen och dennes berättelse. Den kanske är sann ur ett personligt (och subjektivt) perspektiv. Men man glömmer bort den andra sanningen, den historiska verklighet i vilken personen ifråga levde eller händelsen utspelades i. Källkritik saknas. Är allt det som Liljekvist berättar om händelseförloppet sant? Åtskilligt av det han berättar, som har att göra med Svenska idrottsförbundet och SOK, är inte dokumenterat i källmaterialet. Det som finns är vissa brev samt muntliga överenskommelser och uttalanden. Kan man minnas det sistnämnda ordagrant efter så lång tid? Är det rätt att utforma i efterhand konstruerade uttalanden som citat?

Journalisten har sitt språk, den skönlitteräre författaren sitt och historikern/vetenskapsmannen sitt, samtidigt som de tre yrkesgrupperna har sina egna arbetsuppgifter, metoder och kunskaper. Problemen uppkommer när man börjar trampa in på varandras områden, ibland fungerar det hyfsat bra, andra gånger mindre bra eller till och med dåligt. Den aktuella boken vill jag placera i den sistnämnda kategorin.

Ett kardinalfel som Annebrant gör är hanteringen av källor och citat. Under tecknad har själv blivit citerad, men citatet kändes inte igen fullt ut. Jämförelse med den angivna källan visar att det är felcitering, det vill säga Annebrant har förvanskad min ursprungliga text och inte citerat ordagrant. Det är allvarligt! Nu

har jag inte kontrollerat övriga citat (det finns många, alltför många i hans bok), men misstanken finns. Är övriga citat ordagrant nedskrivna eller finns fler citat-förfälskningar? Texten innehåller även vissa faktafel och språkliga kullerbyttor. Det är till exempel felaktigt att skriva "*Hans Liljekvist gick miste om olympisk medalj 1948*", när han gick miste om att tävla om en olympisk medalj.

Några av Annebrant utnyttjade källor, angivna i bokens slut, är bland annat "*Intervjuer med Hans Liljekvist*" samt "*Brev från svenska idrottsförbundet*" (i själva texten framgår att de är ställda till Liljekvist), vidare *Svenska Idrottsförbundets årsberättelser 1946-48* samt några jubileums- och andra idrottsböcker. Den vetenskapliga litteraturen utgörs av Lennart K. Pettersson & Thomas Petterson: "*Svensk Friidrott 100 år*" samt Svenska idrottshistoriska föreningens årsskrift "*Idrott, Historia och Samhälle*". Här saknas dock utnyttjade uppsatstitlar, författare och årtal. Som ivrig läsare och några gånger medarbetare i den sistnämnda årsskriften känner jag igen åtskilligt i Annebrants text som har hämtats mer eller mindre ordagrant ur den. Det minsta man kan begära är att uppsatser (författare) som har utnyttjats som källor har namn och årtal för publikation angivna. I jämförelse med det ambitiöst upplagda personregistret är källmaterialet alltför styvmoderligt behandlat.

Allvarligt med den historiska berättelsen om "sveket" är också bristerna i struktur och kronologi, den splittrade framställningen och oförmågan att berätta en historia. När man för fjärde eller femte gången får läsa om amatörräfstens och dess inblandade blir det tröttsamt. Ett kapitel hade räckt. Lämpligen kunde det ha ersatt kapitlet om Gunder och Arne, som får omotiverad stor uppmärksamhet i boken. Liljekvists öde närapå försvinner i den väl kända historien om de två löpargiganterna och i alltför många ovidkommande händelser, blandade med anekdoter, tidningsrubriker och andra detaljer. Detaljer som i sig själva kan vara roliga att läsa, men som inte tillför ämnet något.

Men boken om Hans Liljekvist är på ett sätt gripande. Här kommer ett vittnesbörd av en idrottsman som blev avstängd ett år, ett ganska "kort" straff. Karriären behövde inte vara slut. Men amatörräfstens efterverkningar omvandlade det till ett livstidsstraff enligt Liljekvist. Drömmen om en OS-medalj kunde aldrig förverkligas. De mest läsvärda avsnitten är de som Liljekvist bidragit med (och som Annebrant sedan förmedlar), det vill säga berättelserna om hans barn- och ungdomstid, utbildning, idrottsliv och fantastiska yrkeskarriär samt bekännelsen om det svek han anser sig blivit utsatt för. Där träder människan, idrotts- och yrkesmannen Liljekvist fram. Till syvende och sist så är det den enskilda människan som är det viktiga. Utan tvivel borde Liljekvist själv, på ett rakt och enkelt sätt, ha berättat och skrivit ned sin historia från början till slut.

Tidsdokumentet

Idrottsdebatten i riksdagen 1949 – ett smakprov

Jan Lindroth

Idrotten har inte hört till de mera utförligt diskuterade ämnena i 1900-talets riksdag. Inte heller har den på allvar dragits in i partipolitiken - ett skäl till den blygsamma riksdagsdebatten. Men skrapar man samman allt vad som sagts i den översta folkrepresentation som ju riksdagen onekligen utgör, blir utbytet ändå inte försumbart. Och de opinionsyttringar som kommit fram, blir så mycket värdefullare och intressantare på grund av sällsyntheten. De intressantaste debatterna under 1900-talets första hälft utspelades 1902–1913, 1921–1933 och 1949.

Oslagbart i sin utförlighet och friskhet är 1913 års meningsutbyte, som var mycket omfattande i båda kamrarna och med knapp majoritet vid den gemensamma voteringen banade väg för idrottsrörelsens första generella statsanslag (100 000 kronor).

Med den frihet från krav på sträng systematik som råder vid valet av "tidsdokumentet" har jag denna gång stannat för ett smakprov från 1949 års debatt. Den kännetecknades av en nästan rörande stor uppskattning av idrottslivet, som ansågs både i all allmänhet rädda ungdomen från dåligheter och mer speciellt hindra "flykten från landsbygden". Till det kom en rad andra positiva argument. (Ling-)gymnastiken, som under största delen av mellankrigstiden satt i ekonomisk guldstol genom riksdagens idrottskritik och gymnastikvänlighet förtegs nästan fullkomligt nu 1949.

Men det förekom ändå viss idrottskritik även då, låt vara sällsynt och hovsam. Till den blygsamma idrottskritiken hörde den socialdemokratiska tidningsmannen Rickard Lindströms inlägg. Han förefaller, så långt man kan döma av den raljerande tonen, att dela den kulturkritiska syn på tävlingsidrotten som tidigare och tydligare representerades av Ivar Lo-Johansson och andra kulturradikaler inom arbetarrörelsen. Sätillvida är han signifikant. Märk dock att Lindström ändå inte röstade mot anslag!

Signifikant är även godsägaren, högermannen och officeren Carl Axel Mannerskantz, som omedelbart gav Lindström svar på tal. Deras inlägg återges här i utdragsform. Den genuint intresserade hänvisas till riksdagstrycket den 29 mars 1949 nr 11 ("Ang.avsättning till fonden för idrottens främjande").

"Herr Lindström: Det är så, herr talman, att populära rörelser och stämningar piska också mycket kloka och förnuftiga män framför sig och komma dem att falla offer för generella uppfattningar, som vid närmare påseende visa sig sakna varje underlag. Idrottsrörelsen tillhör denna grupp av rörelser, och vi ha hört här i dag från olika håll, hur man har betygat sin högaktning för idrotten och uppskattning av dess betydelse. Jag förstår det inte. Vad ger idrotten en människa i andligt avseende? Jag vet på förhand, att när två stycken springa i kapp, måste en komma först. Det kan hos mig inte väcka någon sensation, det kan inte inge mig någon lockelse.

Idrottsrörelsen anser jag har blivit alltför övergödd av staten. Jag kan inte

finna någon speciell anledning att åt idrotten ge mer än t ex de folkliga bildningssträvandena. Men här har man - jag har redan sagt det en gång, herr talman - fallit offer för populära stämningar.

Vi skola också lägga märke till en annan sak, och det är, att idrotten är i otroligt hög grad gynnad genom den reklam den får i pressen. Den får denna reklam gratis. Den minsta idrottstävling uppmärksammas, den minsta idrottsklubbs åtgöranden och sammankomster få förhandsreklam i våra tidningar. Det finns ingen annan folkrörelse, som har denna favör. Alla andra måste kostas på sig sådant själva utan statsanslag och måste göra egna insatser för att få kungjort att det och det skall äga rum då och då.

När jag i alla fall, herr talman har gått med på utskottets förslag i denna punkt, så är det av en alldeles särskild anledning: det är den sociala aspekt, som jag har på idrottsrörelsen, som har gjort, att jag har drivits dithän. Ett faktum är, att idrotten intresserar en beklagligt stor del av vårt folk, den är en social faktor i samhället, som man inte kan komma ifrån. Jag har någon gång föranletts att gå och se på fotbollsmatcher. Vad som försiggår därnere på planen har jag inte något direkt intresse för, utan jag vänder mig bakåt och tittar på publiken, och när jag ser den suggestion, som dessa för mig fullkomligt likgiltiga rörelser och manövrer av spelarna utöva på människorna på läktaren, förstår jag, att man måste räkna med idrottsrörelsen som – jag har nyss sagt det – en social faktor.

Jag anser därför att det kan vara berättigat ur dessa synpunkter att staten uppmärksammar idrottsrörelsen och är så positiv som den kan emot denna rörelse...”

”Herr Mannerskantz:”... Herr Lindström gav ju här tydligt till känna att han hörde till idrottens svans – han hör till dem som sitta på läktarna och heja på dem som springa därnere på planen. Han undrade då vad detta utövande av idrott ger i andligt avseende. Ja, att han undrar däröver, bevisar ju också, att han själv aldrig har sysslat med idrott. Men, herr talman, att syssla med idrott har jag haft till en ganska omfattande hobby under min tidigare levnad, och jag skall be att få tala om för min gode vän Rickard Lindström, att då man deltar i en idrottstävling, är det inte bara fråga om att ha sin muskulatur i ordning eller att ha en massör, som sätter en i fysiskt gott skick, utan i de allra flesta fall fordras en oerhörd anspänning av energi och uthållighet och, i vissa idrotter, koncentrationsförmåga, något som är synnerligen hälsosamt.

Därtill kommer själva lagandan när det gäller de idrotter, där lagspel förekommer, där man övar upp förmågan att inte tänka så mycket på sin egen status som på att gemensamt göra energiprestationer för laget. Om herr Lindström hade varit med på någon tremilstävling på skidor eller på ett 1 500-meterslopp och känt frestelsen att släppa efter just när man känner, hur tröttheten börjar tynga hela ens muskulatur, men då man likväl av olika omständigheter tvingas att övervinna denna frestelse, skulle han inte ha påstått att detta inte gav något i andligt hänseende. Det är utan tvivel en utmärkt fostran för ett mycket, mycket stort antal människor att spänna sina inre krafter lika väl som de fysiska krafterna. Det går knappast att förneka; det kan endast den göra, som inte har någon som helst personlig erfarenhet.

Jag skulle nog också vilja säga till herr Lindström, att det är dessa små

landsbygdsvöreningar, som vi närmast avse att kunna bereda litet bättre hjälp. De ha inte någon nämnvärd nytta av den stora reklam, som herr Lindström talade om. Denna sysslar mera med stjärnornas tävlingar eller de stora idrottsevenemangen i städerna. Men där finns det också en stor publik, som betalar höga inträdesavgifter. De finansiella förhållandena på det området behöver man inte bekymra sig för, ty där komma miljonbelopp varje år in på sådana tävlingar. Men så sker inte t. ex. hemma i Halltorp, så snart någon förening där driver idrott av något slag, då den egentligen inte kan ta någon entréavgift och då publiken kanske kan uppgå till högst ett 20-tal personer. Där få vederbörande bedriva sin träning och tävla rätt mycket i det tysta...”

Cykelmuseet rullar på

Åsa Axberg, Museilektor vid Länsmuseum Varberg

Idag har nästan alla som bor i Sverige en cykel. Men det finns få museer, så efter en ombyggnad av hela huset ("Stallet" i Varbergs fästning) bestämdes att huset skulle bli hemvist för cirka 60 av de 200 cyklar som finns i Länsmuseum Varbergs samlingar.

Varberg som cykelstad grundades 1908 när Birger Svensson startade Svenska Cykeldepåen, som senare fick namnet Svenska Cykelfabriken Monark. Idag är Monark en del av Cycleurope men med betydligt färre anställda i fabriken. Cykelstaden la grunden till Länsmuseum Varbergs samlingar och därmed det nya Cykelmuseet som invigdes 1999.

Efter att ha passerat första valvet på Varbergs fästning kommer man till "Stallet", Karl XI:s stall (byggt på 1600-talet av den danske kungen Christian IV). Här finns i dag, i tre våningar Länsmuseum Varbergs eget Cykelmuseum. Tidigare fanns här fler kommunikationsmedel, vagnar, båtar, motorcyklar och mopeder.

I Cykelmuseet visas cykelns historia från höghjuling till mountainbike. I tre våningar finns det bästa ur Länsmuseum Varbergs samlingar. De äldsta cyklarna finns här, med en löpmaskin, en velociped av Michauxtyp, två höghjulingar och flera olika säkerhetscyklar med korsram och diamantram. Sedan cykelns konstruktion blev komplett med frihjulsnav och luftfyllda gummidäck har det inte skett så stora förändringar, varken i konstruktion eller i utseende. Det kan man se när man jämför med tre helt nya cyklar som visar tillverkningen i Sverige idag: från Skeppshult i Småland, Monark i Varberg och Rex i Halmstad.

Monarks industrihistoria är också en självklar del av utställningen.

På andra våningen visas cykelns betydelse under livets gång från den första barncykeln. Här finns cykelverkstaden, cykelbuden, kärleksparet, soldaten, idrottaren, brevbäraren och familjen på cykelsemester. Till slut visar vi en våning fylld av cyklar med tekniska finesser som till exempel kardandrift. Här finns udda och välbekanta cyklar – Sveacykeln som man trampade helt annorlunda, Itera, plastcykeln, minicykeln och andra cyklar och detaljer som väcker minnen och ger ny kunskap.

Cykelmuseet är öppet dagligen under sommaren och visas under övriga året

för grupper och skolklasser. Inom en snar framtid finns stora planer på att få bygga om de lokaler som Länsmuseet Varberg hyr av Statens Fastighetsverk. Kanske blir hela Karl XI:s stall plats för museets olika arkiv och bibliotek då. I dag finns redan Norra Hallands folkrörelsearkiv i andra halvan av huset. Men cyklar och cykelhistoria kommer ändå att finnas med i kommande utställningar. Det har alltid en plats i cykelstaden Varberg.

Första Tegnér-plaketten till Haslum

Arne Argus

När det var festligt 30-årsjubileum för Skogstornet, nu omdöpt till Tegnértornet, på Grännaberget 31 augusti utdelades det första exemplaret av den av Tegnér-sällskapet instiftade Torsten Tegnér-plaketten. Mottagare var Rolf Haslum, Saltsjöbaden och han presenterades av sällskapets ordförande, Arne Argus. Prisutdelare var TT-sonen Björn Tegnér, skolkamrat med mottagaren.

Rolf Haslum, 73-årig civilekonom och fil mag i historia, har specialiserat sig på idrottshistoria. Han är inne i slutskedet på en avhandling (vid Stockholms universitet) om Torsten Tegnér.

De fem centrala kapitlen handlar om TT och Idrottsbladet, hans politiska intressen, bemötande av kulturkritiken mot idrotten, relation till kvinnoidrotten och hans egen idrottsideologi.

Arbetsnamnet på avhandlingen är "Idrott, folkfostran och frihet. Torsten Tegnér som opinionsbildare 1930–1960." Det är första gången en svensk person med sin huvudgärning inom idrotten blir föremål för en historisk-vetenskaplig framställning av större format, något som varit en särskild utmaning för Rolf Haslum.

Plakettmottagaren har sedan tonåren varit idrottare, först som aktiv och sedan som ledare. Som idrottsengagerad har han intresserat sig för den inom svensk idrott unika personligheten Torsten Tegnér – även om han sammanträffat med honom bara en gång, på Råsunda.

Torsten Tegnér (1888–1977) hyllades vid 30-årshögtiden på Grännaberget. Det var han som fick idén till Skogstornet, men det tog honom nära 25 år att få denna dröm förverkligad. Starka krafter bakom tornet var Jönköpings kommun och Skogskarlarna. Invigningstalare 1973 var Erik Tobé och Alice Babs sjöng från tornet.

Tegnértornet står på Grännaberget, 262 meter över Vättern, och har 144 trappsteg. Man kan se fyra landskap från plattformen: Småland, Östergötland, Närke och Västergötland.

Landet runt

Aktivt Småländskt Idrottssällskap

Smålands Idrottshistoriska Sällskap har hållit sitt 14:e årsmöte, åter på en historisk plats och denna gång på Grenna Museum.

Museet är nybyggt och speglar bilden av Andrée-expeditionen 1897 ledd av grännasonen S.A. Andrée med start från Spetsbergen att översegla Arktis och Nordpolen i luftballongen Ören. Tyvärr fick färden ett tragiskt slut och nödlandning nordost om Danskön efter tre dagar.

De tre ballongfararna Andrée, Strindberg och Fraenkel drev sedan omkring på isflak och hamnade på den arktiska Vitön där de hittades av en norsk vetenskaplig expedition först 1930. Flera autentiska dokument och foton är funna och ur allt detta material kunde museiföreståndaren Håkan Jorikson berätta och kåsera om denna dramatiska händelse.

Ett 40-tal deltagare fanns på plats från skilda delar av distriktet. TV-reportern Bo Hansson fanns bland deltagarna och han kom till idrottsjournalistiken en gång genom anställning av Torsten Tegnér på Idrottsbladet.

Hedersordförande Bror Sjökvist, Stockaryd, ledde dagens förhandlingar som gick raskt undan under hans säkra klubbslag.

Ordförande Owe Svensson, Rottne, inledde med en parentation över de 15 medlemmar som avlidit sedan föregående årsmöte och samtliga fick personliga minnesord och mötesdeltagarna ägnade dem en tyst minut. Ordförande Owe Svensson fick åter nytt förtroende och svingar nu klubban för fjärde året. Övriga styrelseledamöter, Kent Billing, Alvesta, Allan Svensson, Kalmar, och Gun Svensson, Jönköping, fick nytt förtroende i två år. Kvarstående i styrelsen är Sven-Evert Arvidsson, Kalmar. Lars Lindblad, Vrigstad och Gösta Lander, Jönköping.

Sällskapet har för närvarande 838 medlemmar och är en av de större idrotts-historiska sammanslutningarna i landet. Ett delmål är dock att nå upp till 900.

Året har präglats av att Riksidrottsförbundet fyller 100 år. 100 idrottshistoriska platser i Sverige har kulturmärkts och fem av dessa finns i Småland. På Kulturhusens dag den 7 september sattes skyltar upp vid Perstorpögölen i Eksjö, Stadsparksvallen och Tipshallen i Jönköping, Klevaliden i Huskvarna och Scandinavian Raceway i Anderstorp.

En liten idrottshistorisk utställning fanns också på plats i Grenna Museum tills mitten av juni. Sällskapets aktiva verksamhet präglas av att inbjuda till caféträffar runt om i distriktet och spegla idrottshistoriska händelser. Under föregående år hölls fyra träffar: en i Tranås med Ove Fundin i centrum. Carl-Axel Hageskog var huvudpersonen vid träffen i Växjö. När Smålands Idrottsförbund firade sina 100 år i Jönköping fanns vi på plats och i Kalmar var det fulla hus när Björn Hellberg gästade.

Vid en träff i Växjö 16 september berättade fotbollsgeneralen och landshövdingen Lars-Åke Lagrell om sitt liv under rubriken *"Från småklubbsledare till förbundsbas och landshövding"*.